

บทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ของประชาชนในเขต
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

The role of Buddhism towards the development on Politics and government of people
in the Salaya – Subdistrict ,Buddhamontol District,Nakornpathom Province

ดร.ชวลิต ไทลรินทร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Chowrit Rairin

Mahamakut Wittayalai University

Email:sornchai799@gmail.com

วันที่รับบทความ: 9 กันยายน 2562; วันแก้ไขบทความ 14 ตุลาคม 2562; วันที่รับบทความ: 2 พฤศจิกายน 2562

Received: September 9, 2019; Revised: October 14, 2019; Accepted: November 2, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ของประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตตำบลศาลายา ที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษา และ 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย และศึกษาจากบทสัมภาษณ์ของพระเถระผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย แล้วนำมาเป็นข้อเสนอแนะต่อไป ประชาชนตัวอย่างครั้งนี้ 300 คน จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเปิดตารางของเกรจซี (Krejcie) และมอร์แกน (Morgan) และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลากในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้คือ สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบ ค่าเอฟเทส (f-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) หากพบความแตกต่างจะทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé) แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ผลการวิจัยพบว่า 1). ประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทพระพุทธศาสนา โดยรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมา คือ ด้านการรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย ตามลำดับ 2). ผลการทดสอบ

สมมติฐาน พบว่า ประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย ไม่แตกต่างกันคือโดยรวมทั้ง 2 ด้าน แต่ด้านอายุของประชากรมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3). ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี พบว่า พระสงฆ์ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อประเภทต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น นอกจากนี้หน้าที่อื่นๆ ของประชาชนคือมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของตัวแทนของตนในด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ว่าเขาทำหน้าที่ดีแล้วหรือยัง

คำสำคัญ : บทบาท, พระพุทธศาสนา, การพัฒนาการเมืองการปกครองไทย

Abstract

The objectives of this thesis were as follows: 1) to study the role of Buddhism towards the development on Politics and government of people in the Salaya – Subdistrict, Buddhamentol District, Nakornpathom Province, 2) to compare the role of Buddhism towards the development on Politics and government of people in the Salaya – Subdistrict, Buddhamentol District, Nakornpathom Province, which had different genders, ages and level of education 3) to study suggestions and solutions the role of Buddhism towards the development on Politics and government of people in the Salaya – Subdistrict, Buddhamentol District, Nakornpathom Province. The sample group was the 300 persons, sized by Krejcie and Morgan's table and used Simple Random Sampling by drawing lots on collecting data. The tools for research were questionnaires. The statistics used were descriptive, frequency, percentage, means, standard deviation and inferential statistics : F-test or One-Way ANOVA. If differentiation was found, it was tested in a pair by mean of LSD (Least Significant Different) and analyzed by computing. **The results of research were found as follows:** 1). People in Salaya Subdistrict, Buddhamentol District, Nakornpathom Province, had attitudes towards the role of Buddhism towards the politics and government 3 aspects at a Medium level. Having been considered each aspect, it was found that the aspect of the highest average was participation in the role of Buddhism being at a high level. The aspect of the lower one was the understanding in the role of Buddhism at a high level respectively. 2). The results of

hypothesis testing were found that people in Salaya subdistrict, Buddhamon to district, Nakornpathom Province, with different gender, ages and education, had no difference “knowledge and understanding of principles of democratic government” and “political attitudes of democratic government” in the whole view of 3 aspects. with the statistical significance at 0.05. and 3). The role of Buddhism of people in Salaya subdistrict, having attitudes towards development had suggestions and solutions : 1) knowledge and understanding of principles of democratic government – people had a lack of knowledge and understanding of the principles of the role of Buddhism ; therefore, the people should be educated about knowledge and understanding of the principles of the role of Buddhism by various media such as newspaper, radio, television, Internet etc. 2) political attitudes of democratic government – the attitudes were that democratic government was an election. Having had representatives, people had no duty; therefore, it should create the right attitude about democratic government that is not just an election. The other functions of the people are to be involved in monitoring the work of their representatives in the comments and take part in other activities as well.

Keywords : Roles, Buddhism, Thailand's political development

บทนำ

สังคมมนุษย์บนโลกสันนิบาสนี้ ถูกออกแบบและตกแต่งขึ้นด้วยสีสนับน่านับการจมองเห็นเป็นเสมือนภาพหลากหลายมิติ มีทั้งส่วนที่ให้คุณและให้โทษเสริมสร้างความเจริญก็มี และจุดดั่งถ่วงความเจริญก็มี ซึ่งยากแก่การหลีกเลี่ยง เพราะมนุษย์คือสัตว์สังคมยังต้องลู่อำนาจความโลภความโกรธและความหลงอยู่ จำต้องแหวกว่ายถูกระแสแห่งต้นหาพัดพาไป พระโลกนาถสัมมาสัมพุทธศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาได้ตรัสบอกความจริงมานานเป็นเวลาสองพันกว่าปีแล้วว่า “โลกนี้ช่างตระการตาดุจราชรถที่พวกคนเขลาหมกมุ่นอยู่ (ตกหลุมพรางได้ง่าย) แต่พวกผู้รู้หาซ่อนอยู่ไม่” แม้อำนาจการบริหารในรูปแบบการเมืองการปกครองของไทยจะถูกออกแบบและปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับสถานการณ์ผ่านผู้มีอำนาจบริหารทั้งในลักษณะปัจเจกชน คณะบุคคลและองค์กรมาหลายยุคหลายชั่วคนจนผ่านพ้นศตวรรษเก่าก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่แล้ว ถึงแม้วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยจะเดินทางผ่านพ้นอุปสรรคมายาวไกลถึงเพียงนี้ แต่ก็ยังไม่เคยมีปรากฏหวังแห่งกาลเวลาใดที่ประวัติศาสตร์ไทย ละทิ้งหรือวิ่งหนีห่างจากพระพุทธศาสนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย ได้ยืนยันถึง ความสัมพันธ์ อย่างแนบแน่นทั้งยังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมายาวนานหลายศตวรรษด้วยและ

เพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงใคร่ขอทำความถึงยุคกาลแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ยุครัตนโกสินทร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาตามแนวประวัติศาสตร์ของไทยยุครัตนโกสินทร์
2. เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและกระตุ้นความรู้สึกให้ประชาชนชาวไทยให้รำลึกถึงคุณประโยชน์ของพระพุทธศาสนาและเอกลักษณ์ของชาติ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาและแนวทางป้องกันภัยที่จะมารุกรานพระพุทธศาสนา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ 3 ด้านของตัวแปรตาม
  - 1) การรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
  - 2) การมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
  - 3) ความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

สมมติฐานในการวิจัย

1. ประชาชนมีเพศต่างกัน มีการรับรู้ มีส่วนร่วมและเข้าใจในบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน
2. ประชาชนมีอายุต่างกัน มีมีการรับรู้ มีส่วนร่วมและเข้าใจในบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน
3. ประชาชนมีระดับการศึกษาต่างกัน มีมีการรับรู้ มีส่วนร่วมและเข้าใจในบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการสร้างสรรค์สังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 27,000 คน
2. เทคนิควิธีสุ่มตัวอย่าง ใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krcy & Morgam) ได้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง 300 คน
3. เครื่องมือที่ใช้วิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ (rating Scale)
4. การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1) เครื่องมือวิจัยคือแบบสอบถามสร้างจากการศึกษาทฤษฎีวิชาการเกี่ยวกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) คุณภาพของเครื่องมือวิจัย ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านก่อนทดลองใช้แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ค่าความเชื่อมั่นก่อนนำไปใช้จริง

5. กรอบแนวคิดและการกำหนดตัวแปร

5.1 ตัวแปรอิสระ (independent variables) หรือตัวแปรต้น (เหตุ) ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัวหรือภูมิหลังของประชาชนในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ดังต่อไปนี้

- เพศ
- อายุ
- ระดับการศึกษา

5.2 ตัวแปรตาม (dependent variable) หรือ ผล ได้แก่

- 1) การรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
- 2) การมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
- 3) ความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

จากตัวแปรทั้ง 2 ข้างต้นนั้น นำมาจัดเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังนี้

การวัดค่าตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดการวัดค่าตัวแปร ซึ่งเป็นการแปลผล ค่าเฉลี่ยของแบบสอบถามในด้านต่างๆ โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้ (ณรงค์ โพธิ์พฤษานนท์, ระเบียบวิธีวิจัย : แนวการเขียนเค้าโครงงานวิจัยและรายงานการวิจัยประจำภาค, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, 2551 หน้า 87.)

1. สมมติฐานในการวิจัย

- 1) ประชาชนมีเพศต่างกัน มีบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน
- 2) ประชาชนมีอายุต่างกัน มีบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน
- 3) ประชาชนมีระดับการศึกษาต่างกัน มีบทบาททางพระพุทธศาสนาต่างกัน

2. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ตัวแปรอิสระหรือเหตุ (Independent Variables) ได้แก่ เพศอายุ ระดับการศึกษา บทบาทของพระพุทธศาสนาสมัยรัตนโกสินทร์

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การเมืองการปกครองของไทยสมัยรัตนโกสินทร์

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

4. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ 3 ด้านของตัวแปรตาม

- 1) การรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
- 2) การมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

3) ความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

5. แหล่งข้อมูล

- 1) ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงก่อน
- 2) กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยเน้นประชากรในชุมชนศาลายา จำนวน 500 คน
- 3) วิเคราะห์ข้อมูลและประเมินผลทั้งหมดโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อหาค่าร้อยละ (percentage) ของผู้ตอบแบบสอบถาม
- 4) สถานที่ที่ทำการวิจัยชุมชนศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
- 5) เก็บข้อมูลที่เขตพื้นที่ชุมชนศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
- 6) วิเคราะห์และเขียนรายงานการวิจัยที่สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2545 : 30) ให้ความหมายของบทบาทตามสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งหรือสถานภาพ เช่น เป็นพ่ออบรมเลี้ยงดูลูก เป็นครูอบรมสั่งสอนนักเรียน เป็นต้น

พัทยา สายหู (2546 : 68) อธิบายบทบาทหน้าที่ไว้ว่า “บทบาทก็คือการกระทำต่างๆ ที่บทกำหนดให้ต้องแสดงต้องทำตามใดที่ยังอยู่ในบทนั้นๆ เปรียบเสมือนบทละคร”

โสภา ชูพิกุลชัย (2550 : 22) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า “บทบาทหมายถึง การแสดงออกหรือการทำหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขากระทำภายใต้สถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่าบทบาทของพ่อแม่ ลูก สามีหรือภรรยา บุคคลที่ละเมิดกฎสังคมก่อให้เกิดปัญหาสังคม บุคคลนั้นไม่อาจจะอยู่ในสังคมนั้นได้”

ประพันธ์พงษ์ โสภารัตน์ (2550 : 9) สรุปหน้าที่ตามบทบาทไว้ว่า การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ใดก็ตาม ผู้ครองตำแหน่งจำต้องหาความรู้และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่เป็นอย่างดี และวิเคราะห์บทบาทของตนเองให้ชัดเจน โดยเฉพาะผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานทั้งของตนเองและส่วนรวม

2. ประเภทของบทบาท

เฉลิมชัย จันทระเสนา (2544 : 6) ได้แบ่งประเภทของบทบาทไว้ ดังนี้

1. บทบาทที่รัดกุม จะต้องปฏิบัติตาม เช่นบทบาทเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี อธิบดี ฯลฯ เป็นบทบาทที่ได้ระบุไว้แน่ชัดในรูปแบบกฎหมายหรือระเบียบแบบแผน

2. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ไม่มีข้อกำหนดตายตัว ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทแปรผันได้ตามความเหมาะสม เช่น บิดามารดา
3. บทบาททั่วไปได้แก่บทบาทที่กำหนดขอบเขตพฤติกรรมไว้กว้างๆ เพื่อสมาชิกในสังคมปฏิบัติตามได้สะดวก เช่น ผู้ชาย ผู้หญิงมีบทบาทในสังคม มีอาชีพแตกต่างกันตามความถนัด เป็นต้น
4. บทบาทย่อย เพื่อกำหนดบทบาทที่เด่นชัด ง่ายแก่การปฏิบัติ เช่น ผู้ชายเหมาะที่จะเป็นตำรวจ ทหาร ส่วนผู้หญิงเหมาะที่จะเป็นพยาบาล แม่บ้าน หรือบทบาทที่เป็นไปตามวัย เช่น วัยรุ่น วัยครองเรือน เป็นต้น
5. บทบาทที่แท้จริง ได้แก่บทบาทที่ต้องรับผิดชอบ ถ้าขาดตกบกพร่องจะเกิดความเสียหาย เช่น ช่างตัดผมต้องรับผิดชอบตามบทบาทและหน้าที่ของตัวเอง
6. บทบาทเสริมหรือเสริมบทบาท เพื่อเสริมบทบาทที่แท้จริงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าละเลยก็ไม่ทำให้สภาพการณ์เสียหาย เพียงแต่ไม่สมบูรณ์ เช่น ช่างตัดผมแล้ว ไม่โกนหนวดเครา แคะหู นวดต้นคอ เป็นต้น
7. บทบาทตามกฎหมาย ถ้า ไม่ปฏิบัติตามจะไม่มีผลหรือเป็นการผิดต่อกฎหมาย เช่น การครอบครองรถยนต์ ที่ดิน ฯลฯ ต้องจดทะเบียน เป็นต้น

3. ลักษณะของบทบาท

สงวนศรี วิรัชชัย (2534 : 25-28) บทบาทที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน พอสรุปได้ ดังนี้

1. บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Role) เป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ เช่น ข้อกำหนดที่ว่าข้าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สั่งการโดยชอบ เป็นต้น
2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Role) บทบาทที่ผู้รับความคาดหวังนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด แต่ในบางครั้งบทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังอาจไม่ตรงกับบทบาทที่กำหนดไว้ก็ได้ เพราะบางคนอาจมีความคาดหวังมากกว่าหรือน้อยกว่าข้อกำหนดที่ตนได้รับทราบ
3. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Role) หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งคิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ เช่น ผู้บังคับบัญชาคิดว่าตนมีหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ไม่ต้องใส่ใจกับปัญหาส่วนตัวของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น บทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้อง จะตรงหรือไม่ตรงกับบทบาทที่ถูกคาดหวังก็ได้
4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Role) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่ก็อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมการคาดหวังต่อผู้อื่นทั้งๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตนก็ได้
5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Role) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติคนเราจะมีการเลือกที่จะรับรู้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการเมือง

แนวความคิดทางการเมืองที่ใช้อ้างอิงกันมากเพื่อการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองในประเทศด้อยพัฒนา คือ แนวความคิดเรื่องการพัฒนาการเมือง (Political Development) หรือนักวิชาการบางท่านก็ใช้คำว่า การทำให้ทันสมัยทางการเมือง (Political Modernization) บางท่านก็ใช้ปนเปกันทั้งสองคำ เหตุสำคัญที่ได้มีการใช้ศัพท์ดังกล่าววิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองนั้น ก็เนื่องจากว่าหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศต่างๆ ซึ่งเคยเป็นประเทศในอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกได้รับเอกราช ประเทศเกิดใหม่เหล่านี้ก็ประสบปัญหาทางการเมืองต่างๆ มากมาย เกิดจากการรบราฆ่าฟันเพื่อแย่งอำนาจกันระหว่างเผ่าพันธุ์หรือกลุ่มการเมืองต่างๆ การล้มลุกคลุกคลานของระบบรัฐสภาในระบบประชาธิปไตย พร้อมกับการเข้ายึดอำนาจของทหารในรูปของการปฏิวัติรัฐประหาร ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้ ย่อมมีการวิเคราะห์หาสาเหตุและนักวิชาการแขนงต่างๆ ก็ใช้วิชาที่ตนถนัดเป็นตัวแปรสำคัญในการเสาะหาสาเหตุ

พระพุทธศาสนากับพัฒนาสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแค่ว่าเป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาท และกิริยาวัต) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวัต) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนปรารถนา หรือศาสนาแห่งความหวังหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้

คำว่า “พระพุทธศาสตร์” แยกได้เป็น 3 คำ คือ คำว่า พระ แปลว่าประเสริฐ ดีเลิศ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้ร้อยสี่ 4 อย่างถ่องแท้ คำว่า ศาสตร์ แปลว่า ความรู้หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งที่มุ่งอธิบายอย่างเป็นระบบในความที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อรวมกันแล้วได้ความหมายว่าองค์แห่งความรู้ของ ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานอย่างประเสริฐ

ในบรรดาองค์แห่งความรู้ทั้งหมดนั้นเป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยพระองค์เอง จนสามารถกำหนดเป็นทฤษฎีแห่งความรู้ต่างๆ มากมาย ในที่นี้จะแบ่งลักษณะความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงแค่น้อยนิดเท่านั้น แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น
2. คำสอนที่ทรงปฏิรูประลอกจากลัทธิ ศาสนาเดิม เช่น การทำบุญให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องทำกับผู้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด หรือบริสุทธิต่อด้วยตระกูล พระองค์ทรงปฏิรูปโดยให้ทำกับปฎิคาหก (ผู้รับ) ที่มีศีลบริสุทธิตี่มี

คุณธรรม และทายก (ผู้ถวายหรือผู้ให้) จะต้องมีความบริสุทธิ์ใน 3 กาล คือ ก่อนให้-ขณะกำลังให้-หลังจากให้แล้ว

3. คำสอนที่ทรงปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญจัดเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง สามารถบันดาลให้ตนสำเร็จตามปรารถนา พระองค์ทรงเห็นตรงกันข้ามว่าการฆ่าเป็นบาปทั้งสิ้นความรู้ในพระพุทธศาสนาแม้จะมากมาย ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พระนิพพาน คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้นการบรรลุนิพพานก็คือการเข้าถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง และบรรลุความสุขอย่างสูงสุด จิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมมีความสะอาดสว่างและสงบตลอดเวลาที่มิมีชีวิตอยู่และเมื่อดับขันธแล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้อย่างรวดเร็วทางพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดอสังข หรือประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายหลักและเป้าหมายรองเอาไว้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและเป็นที่ยึดมั่นสำหรับมนุษย์เอาไว้ 3 ระดับ ดังนี้

1) ทิฐิธัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน เช่นมีสุขภาพที่ดี มีเงินใช้และมีงานทำ มีสถานภาพที่ดี และมีครอบครัวที่ผาสุก เป็นต้น

2) สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลียดาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า เช่น ความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ความภาคภูมิใจ ความอึดใจ ความแคล้วคล้ำมั่นใจ และความโล่งจิตมั่นใจ เป็นต้น

3) ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ไม่ผิตหวังและเศร้า มีความปลอดโปร่งสงบ และเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มีเหตุและผลเป็นศาสนธรรมว่าโดยแม่บทอันเป็นหลักการใหญ่ที่เรียกว่า **ปาพจน์** มี 2 อย่างคือ พระธรรมกับพระวินัย ว่าโดยปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนามี 3 คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ว่าโดยหัวข้อที่เรียกว่าธรรมชั้นมี 84,000 พระธรรมชั้น

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “**บทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์**” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ของประชาชนในเขต ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ของประชาชนในเขต ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ของประชาชนในเขต ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม จำนวน 300 คน ผู้วิจัยใช้ตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie

and Morgan) โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยทั้งสิ้นจำนวน 300 คน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา“บทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์”สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 300 คนจากการสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1.1 บทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ของประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษา พบว่า การมีบทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ของประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีบทบาทพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ตรงทั้ง 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านการรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
- 2) ด้านความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย
- 3) ด้านการมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย ข้อ 3 การได้ร่วมรณรงค์การคัดค้านการออกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อสังคม และประเทศ

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย ข้อ 2 พระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาการเมืองไทยมากน้อยเพียงใด

เมื่อสรุปแบ่งเป็นรายด้านในการอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 1 ด้านการรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยพบว่า

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือข้อ 4 ศาสนามีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเมืองไทยมากน้อยเพียงใด

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ 2 พระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาการเมืองไทยมากน้อยเพียงใด

2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 2 คือ ด้านความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยพบว่า

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อที่ 3 การได้ติดตามข่าวสารการแถลงการณ์ต่างๆที่มีผลต่อการดำเนินการทางพระพุทธศาสนา กับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ข้อที่ 5 การรับฟังการแนวทางการพัฒนาการเมืองจากบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ

3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 3 คือ ด้านการมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธรูปกับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยพบว่า

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อที่ 3 การได้ร่วมรณรงค์การคัดค้านการออกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อสังคม และประเทศ

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ข้อที่ 2 การช่วยโฆษณาประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมือง

1.2 การศึกษาวิเคราะห์การมีบทบาทพระพุทธรูปที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ของประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า เพศไม่มีผลต่อการมีบทบาทพระพุทธรูป แต่อย่างไรก็ตามเป็นเพราะว่าการปลูกฝังจิตสำนึกต่อศาสนานั้น ได้รับการอบรมมา เหมือนกัน

2) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า อายุ ไม่มีผลต่อการมีบทบาทพระพุทธรูป เพราะแต่ละช่วงอายุ มีการอบรมสั่งสมประสบการณ์ทางศาสนามามาก น้อยต่างกัน

3) จากสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ระดับการศึกษา แม้จะต่างกันแต่จะมีประสบการณ์ ทางด้านการมีบทบาททางศาสนาไม่แตกต่างกัน เพราะพื้นฐานทางศาสนาได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาแต่พระพระบวช และปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณี จึงมีกิจกรรมไม่แตกต่างกัน

1.3 การศึกษาวิเคราะห์ข้อเสนอแนะการมีบทบาทพระพุทธรูปที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไทย สมัยรัตนโกสินทร์ ของประชาชนในเขตตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ที่มาจากบทสัมภาษณ์ ของ

- 1) พระศรีมิ่งมงคลเมธีคณบดีคณะศาสนาและปรัชญา
- 2) พระปริยัติสารเวทีคณบดีศึกษาศาสตร์
- 3) พระมหาสมัครมหาวิโร คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
- 4) พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโคมคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
- 5) พระมหาอรุณ ปิณญารุโณคณบดีคณะสังคมศาสตร์
- 6) พระปัญญาธิคุณตฤาโน ประธานชมรมพุทธศาสตร์

มีซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 1 คือ ด้านการรับรู้ถึงบทบาทพระพุทธรูปกับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยพบว่า ข้อที่มีค่าความถี่สูงสุดคือ ต้องการทราบว่าศาสนามีอิทธิพลเพียงใดต่อการพัฒนาการเมืองไทย

2. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 2 คือ ด้านความเข้าใจในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย พบว่า ข้อที่มีค่าความถี่สูงสุด คือ ต้องการติดตามข่าวสารการแถลงการณ์ต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินการทางพระพุทธศาสนา กับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย

3. จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านที่ 3 คือ ด้านการมีส่วนร่วมในบทบาทพระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย พบว่า ข้อที่มีค่าความถี่สูงสุดคือ ต้องการร่วมรณรงค์การคัดค้านการออกกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมต่อสังคมและประเทศ

สรุปว่า การพัฒนาสังคมไทย ด้วยบทบาททางพระพุทธศาสนานั้น มีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 พระองค์ได้ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้สร้างวัดวาอารามมากมาย ทั้ง มีข้าศึกศัตรูรอบด้าน ภาวะสงครามยังดำเนินไป พระองค์ยังไม่ทอดทิ้งพระพุทธศาสนาจนพระพุทธศาสนา เจริญจนถึงรัชกาลปัจจุบัน และปัจจุบัน ชาวพุทธกำลัง เรียกร้องให้มีการ บัญญัติให้พุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติ ในรัฐธรรมนูญ ถือว่าเป็นการพัฒนา ขวัญและกำลังใจให้ชาวพุทธทั่วประเทศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยและการอภิปรายผลแล้วสามารถสรุป ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

1. ควรศึกษาเรื่อง ทำไมชาวพุทธ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงถูกคุกคามเป็นรายวัน
2. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง องค์การพระพุทธศาสนา ได้ช่วยปกป้อง คุ่มครองชาวพุทธทางไหน
3. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง รัฐบาลได้สนับสนุนการป้องกัน ปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างไร
4. ควรศึกษาวิจัยเรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

กรมสรรพากรนอก กระทรวงมหาดไทย. (2458). **บัญชีเงินผลประโยชน์แผ่นดิน**. กรมสรรพากรนอก กระทรวงมหาดไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121) ถึง พ.ศ. 2457 (ร.ศ. 133). กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

กาญจนา จินตกานนท์. (2530). **นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับภาษีอากรการพนัน พ.ศ.2367 -2460**. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กิตติ ต้นไทย. (2520). **คลองกับระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2367 - 2453**. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ญาดา ประภาพันธ์. (2519). **ระบบเจ้าภาษีนายอากรกรุงเทพฯ ยุคต้น**. เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เดช บุนนาค. (2532). การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435 - 2458. พิมพ์ครั้งที่ 1, 2458. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีระ แก้วประจันทร์. (2534). สภาพเศรษฐกิจมณฑลนครชัยศรี พ.ศ. 2438 - 2475. การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประพันธ์พงษ์ ไสภารัตน์. (2550). การศึกษาค้นคว้าอิสระ. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พัชรา กิจปฐมมงคล. (2547). พิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครปฐม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ราชภัฏนครปฐม.
- เพ็ญศรี ตึก. (2542). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ภรณ์ กาญจน์ชฐิติ และคณะ. (2529). สังคมจีนในประวัติศาสตร์ไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. แปลจาก G. William Skinner. 1957. Chinese Society in Thailand : An Analytical History. New York . Cornell press.
- มณฑล คงแถวทอง. (2527). เศรษฐกิจข้าวและน้ำตาลทรายในกลุ่มแม่น้ำท่าจีน พ.ศ. 2398-2453. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เยาวภา ญาณสุภาพ. (2532). กิจการสุราในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2367- 2485. ศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และมานิต วัลลิโภดม. (2520). นครปฐมอยู่ที่ไหน. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเครื่องขมาและดินนายสุธี บุญยศรีสวัสดิ์ ณ ฮวงซุ้ย จังหวัดนครปฐม (วันจันทร์ที่ 28 มีนาคม 2520)
- สมคิด โด่งดัง. (2513). สัม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. คณะเกษตร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). พระปฐมเจดีย์ ไม่ใช่เจดีย์แห่งแรกแต่เป็นมหาธาตุหลวงยุคทวารวดี. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด สำนักพิมพ์มติชน.
- สุพัตรา สุภาพ. (2545). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุมาลี บำรุงสุข. (2525). การรวบรวมรายได้แผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2416 - 2453. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภา ชูพิกุลชัยและคนอื่น. (2550). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อัญชลี สุสายัณห์. (2524). ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบของสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

DGE Hall. (1970). **A History of South-East Asia**. New York : ST Martin's Preess.

Ingram , James C . (1971). **Economic Change In Thailand 1850 -1970**, Oxford University Press.

Major Erik Seidenfaden. (1958). **The Thai Peoples**.Bangkok : The Siam Society.

R.C.Majudarand Hindu Colonies. (1974). **Calcutta: Firma K.L. Mukhopadhyay**.

Skinner, William G. (1962). **Chinese Society in Thailand : An Analitical History**.New York.Cornell press.